

AGR IQTISODIYOT

2

2021

Agroiqtisodiyot

Илмий-амалий агроиктисодий журнал

МУНДАРИЖА

3. **А.МИРЗАЕВ.** Бозор шароитида сұғориладиган ерлар – да ер ва сув ресурсларидан фойдалаңыш самарадорлигини ошириш имкониятлари
7. **А.ABDULLOEV.** Mintaqalarda investitsion jozibadorligini baholash usullari
11. **Ф.ЮЛДАШЕВ.** Вопросы активизации инвестиционной деятельности банков путём создания финансово-промышленных групп
14. **Х.ҚАЛИМБЕТОВ, К.ХАЛМУРАТОВ, К.ПОЛАТОВ.** Қишлоқ хўжалигида иктинослашув жараёни юз беришидаги мухим шарт-шароитлар
17. **N.JURAYEVA.** Xorijiy tajribalar asosida, qishloq xo'jaligida yangi xizmat turlarini tashkil etish imkoniyatlari
20. **М.ЭРХОНОВА.** Қишлоқ хўжалиги ўсимликларини биологик усудда ҳимоялаш соҳасини ривожлантиришнинг тн7азарий асослари
23. **М.ЯХЯЕВ.** Яйлов чорвачилигини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари
27. **З.ИШНИЯЗОВ.** Пахтачилик соҳаси фаолиятининг иктисодий самарадорлигини ошириш имкониятлари
29. **I.ERGASHEV, S.YULDASHEVA.** Paxtachilikda iqtisodiy samaradorlikni oshirishning omillari
32. **А.АБДУМУМИНОВ.** Озиқ-овқат саноатининг миллий иктисодиётда тутган ўрни
35. **Г.АДИЛОВА.** “Ақлли қишлоқ хўжалиги” концепцияларининг қишлоқ хўжалигини барқарор ривожлантиришдаги ўрни ва аҳамияти
39. **Д.ДЖАЛАЛОВА.** Қишлоқ хўжалигида инновацион технологияларни жорий этишининг давлат томонидан кўллаб-куватлаш механизмларини такомиллаштириш йўллари
42. **З.ЮСУПОВ.** Қишлоқ хўжалигини техник модернизациялаш тизимини давлат томонидан кўллаб-куватлаш йўллари
45. **С.ЖАМОЛДИНОВ.** Давлат солиқ инспекцияларидан бухгалтерия ҳисобини ташкил этишининг назарий асослари
49. **M.TURDIYEVA.** Sanoat korxonalarida innovatsiyalarning tutgan o'rni va roli (Buxoro hududi misolida)
51. **З.ҚАЙИМОВА, А.АБДУЛЛАЕВ.** Иктисодиётни модернизациялаш шароитига ҳалқаро стандартлар асосида озиқ-овқат маҳсулотларини рақобатбардошлигини ошириш йўллари
54. **З.РЕЙМБАЕВА.** Институционал механизмларининг моҳияти ва институтлар трансформациясида уларнинг ўрни
57. **З.ШАНИЯЗОВА.** Қишлоқ хўжалиги секторини ривожлантиришнинг назарий ва концепция асослари
59. **Z.GAIBNAZAROVA.** Avtomobilsozlik korxonalarida ilmiy-tadqiqot va ta'lim faoliyatini rivojlantirish
63. **М.А.ОРИПОВ, Н.О.РАХМОНКУЛОВА.** Ўзбекистонда инвестицион салоҳиятни ривожлантиришнинг мамлакат автотранспорт саноатидаги ўрни
66. **Қ.ПУЛАТОВ.** Тижорат банкларининг чакана кредитлаш амалиетини тақомиллаштириш йўллари
70. **Н.ХАЛЛИЕВА.** Ўзбекистонда ахоли бандларининг амалдаги ҳолати ва уни ривожлантириш истиқболи
73. **A.ABDULLOEV, I.LATIPOV.** Oliy ta'lim muassasalarida ta'limning sifati va samaradorligini oshirish yo'llari
76. **А.ЖУЗБАЕВ.** Кичик бизнес субъектлари фаолиятини самарали молиялаштириш – соҳа тараққиети гарови
81. **А. ОБЛОҚУЛОВ.** Туркияда кооперация шакллари ва муносабатларини ривожлантириш ҳолати ҳамда уни мамлакатимизда жорий этиш имкониятлари
84. **А.НАУРИЗБАЕВ.** Акциядорлик жамиятларнинг инвестицион фаолияти йўналишлари
87. **О.ҒАЙБУЛАЕВ.** Ўзбекистон Республикасида хорижий инвестицияларни жалб этиш орқали инвестицион салоҳиятни оширишнинг концептуал асослари
91. **Х.ТУРОБОВА, Л.ЖИЯНОВ.** Биоиктисодиёт: Бухоро вилоятида экин майдонларидан оқилона фойдаланиш имкониятлари
94. **Д.МАТКАБУЛОВА.** Ўзбекистон экспортини ривожлантиришда туризм салоҳиятдан фойдаланишни тақомиллаштириш йўналишлари
99. **Н.ЯКУБОВА.** Бизнес-процесс в страховой деятельности во взаимосвязи с глобальными трендами: специфика и оптимизация
105. **А.АБДИЛАЛИМОВ.** Анализ и учет затрат в зерноперерабатывающих кластерах
109. **М.НАЗАРОВА.** Мева-сабзавот тармоғида инновацион технологииларни кўллашда ривожланган мамлакатлар тажрибаси
112. **Д.РУСТАМОВА, Д.СУЛТОНОВА.** Агробизнесда маркетинг стратегияси ва уни бошқаришнинг асосий йўналишлари
116. **Т.МАМАНАЗАРОВ.** Замонавий таълим ва инновацион технологиялар соҳасидаги ил xor хорижий тажрибалар: кейс-стади
119. **Н.СОЛИЕВА.** Қишлоқ хўжалиги корхоналарини сугурталаш тизимида давлат томонидан кўллаб-куватлаш йўналишлари
122. **Г.БАЙМУРАТОВА.** Суғурта ташкилотлари молиявий рискларини баҳолаш: концептуал ёндашувлар
124. **Б.ЖУБАНОВА.** Тадбиркор субъектларнинг инновацион лойиҳаларини молиялаштириш
128. **O.SHERMATOV, G.OLIMJONOVA.** Oziq-ovqat xayfsizligini ta'minlashda meva sabzavotchilik sohasining o'rni
130. **Ш.АЗИЗОВ, О.МУСТАНОВ, Б.ЖУРАЕВ.** Транспорт-логистик тизимлар фаолиятини муовফиклаштиришнинг назарий-услубий асослари
133. **М.ТАИРОВА, М.НИЯЗОВ.** Современные системы оценки персонала предприятия по методу kpi (key performance indicators)
137. **К.ШОДМОНҚУЛОВ.** Кичик саноат зоналари фаолиятини ривожлантиришда индустрисал паркларнинг ўрни
141. **Д.ЯНГИБОЕВ.** Лалми ерларда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш самарадорлигини оширишнинг ташкилий асослар
143. **N.ASHURMETOVA, G.XAMDAMOVA.** Jahon va o'zbekistonda organik qishloq xo'jaligini rivojlantirish tendentsiyalari
147. **Д.ШАМШИТОВА.** Классификация экономических потерь наносимых вредителями сельскохозяйственному производству
150. **Ш.ИГАМОВА.** Перспективы дальнейшего развития промышленности строительных материалов
154. **А.ХАТАМОВ, З.САБУРОВА.** Ахолини қишлоқ хўжалик маҳсулотлари билан таъминлаш жараёнлари – ни тақомиллаштириш

MINTAQА INVESTITSION JOZIBADORLIGINI BAHOLASH USULLARI

Asliddin ABDULLOEV,

Buxoro davlat universiteti iqtisodiyot kafedrasи mudiri, PhD

Sunatullo AMONOV,

Buxoro davlat universiteti magistiranti

Annotatsiya: Maqolada hududlarning investitsiyaviy jozibadorligi muammolari, uni baholashning asosiy usullari muhokama qilinadi.

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы инвестиционной привлекательности регионов, основные подходы и методы ее оценки.

Abstract: The article the problems of investment attractiveness of regions, the basic approaches and methods of its evaluation.

Mamlakat Prezidenti Sh. M.Mirziyoev ham 2018 yilda amalga oshirilgan asosiy ishlар va mamlakatni 2019 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo`nalishlariga bag'ishlangan Oliy Majlisga yo'llagan murojaatnomasida investitsiyalarning ahamiyatiga alohida urg'u berib, "...Jahon tajribasi shuni ko`rsatadiki, qaysi davlat faol investitsiya siyosatini yuritgan bo`lsa, o`z iqtisodiyotining barqaror o'sishiga erishgan. SHU sababli ham investitsiya – bu iqtisodiyot drayveri, o`zbekcha aytganda, iqtisodiyotning yuragi, desak, mubolag'a bo`lmaydi." – deya ta`kidlagan.[1]

2019 yil 17 yanvardagi "2017-2021 yillarda O`zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo`nalishi bo`yicha Harakatlar strategiyasini "Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to`g`risida"gi PF-5635 sonli Prezident Farmoni kutilayotgan investitsiya islohotlaridagi keng ko`lamli chora-tadbirlarni belgilab berdi.

2019 yil dasturi, shuningdek, respublika hududlarida investitsiyaviy jozibadorlikni ko`rsatadigan "investitsiya xab"larini yaratish, mamlakatimizning xalqaro obligatsiyalarini chiqarishni tashkil etish hamda investorlarga taqdim etish uchun hududlar va tarmoqlar kesimida dastlabki "investitsiya loyihalari portfeli" ni shakllantirish kabi chora-tadbirlarni ham qamrab olgan. Mamlakatlar iqtisodiyotiga zarur investitsiyalarni jalb qilish masalasi bugungi kunning dolzarb masalasiga aylanib bormoqda. Iqtisodiyotda investitsiyalardan samarali va oqilona foydalanish uchun investitsion muhit tushunchasi qo`llaniladi. Ushbu jarayonga investitsion faoliyat ishtirokchilarining qiziqlishi tobora ortib borayotgani, mamlakatning investitsiya muhitini baholashning mavjud usulidagi manfaatlarning

mutlaqo tabiiy xodisa ekanligidan dalolat beradi.

Bugungi kunda hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlari hududiy farqlanishi bilan ajralib turadi, shuning uchun mamlakatning investitsion muxiti emas, balki uning hududlari investitsion jozibadorligini baholash hakida gapirish yanada to`g`riq bo`ladi. Hududlarning investitsion jozibadorligini oshirish avvalambor kapitalning qo`shimcha oqimiga, mintaqalarning ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan rivojlanishiga yordam beradi.

Respublikamizda so`nggi yillarda tadbirdorlik muhitini yaxshilashga qaratilgan tartibga soluvchi islohotlarni amalga oshirish orqali biznes yuritish ko`rsatkichlarini yaxshilash bo`yicha eng yaxshi natijalarga erishgan mamlakatlar qatoriga kiradi. Ammo boshqa, bir qator ko`rsatkichlar bo`yicha mamlakatning reyting ko`rsatkichlari etarli darajada yuqori emas, bu esa investorlarning investitsion faolligini pasaytiradi va ishlab chiqaruvchilarni yangi ishlab chiqarish loyihalari sarmoyalarni yo`naltirishida o`z biznesini boshlashiga salbiy ta`sir ko`rsatmoqda.

SHunday qilib, xalqaro investitsiya siyosatining hozirgi sharoitlari eng qulay investitsiya muhitini yaratish orqali rivojlanayotgan mamlakatlarga, shu jumladan O`zbekiston iqtisodiyotiga ham investitsiyalarni jalb qilish uchun katta kuch talab qiladi. Investorlar odatda turli tadqiqot kompaniyalari va agentliklarining tahliliy ma`lumotlarini o`rganib, mamlakatlardagi investitsiya muhitini kuzatib boradilar. Ular orasida Jahon bankining Doing Business reyting agentligi mashhurdir. Ushbu agenlikning reyting ko`rsatkichlari ishbilarmonlik muhitini rivojlantirish, turli mamlakatlarda biznesi yuritish va investitsiyalarni jalb qilish uchun zarur bo`lgan ichki sharoitlarni yaratish jarayonini ilgari surish darajasini aks ettiradi.

Kalit so`zlar: mintaqа, investitsion jozibadorlik, baholash usullari, kapital qo`yilmalar, ko`rsatkichlar va investitsiyalar.

Ishbilarmonlik muhitining yuqori reytingi mamlakatda iqtisodiyotni rivojlantirish uchun eng qulay shart-sharoitlar yaratilganligini anglatadi. "Doing Business 2020" hisobotida Xalqaro moliya korporatsiyasi tomonidan 190 ta mamlakat uchun biznes reyting ko`rsatkichlarini e`lon qilindi.

Jahon bankining «Biznes yuritish 2020» (Doing Business 2020) yillik reytingida O`zbekiston 2019 yil yakunlari bo`yicha 100 baldan 69,9 ball to`plab, 190 mamlakat orasida 69-o`rinni egalladi. 2019 yilgi reytingga nisbatan mamlakat 76-o`rindan 7-o`ringa ko`tarildi. Evropa va Markaziy Osiyo mintaqasidagi boshqa to`rtta davlat, shu jumladan Tojikiston, Ozarbayjon, Qиргизистон va Kosovo bilan birgalikda O`zbekiston ishbilarmonlik muhitini yaxshilashda eng katta yutuqlarga erishgan 20 mamlakat qatoridan o`rin egalladi.

Jahon banki ekspertlarining fikriga ko`ra, O`zbekistonda ishbilarmonlik muhitini yaxshilashdagi asosiy islohotlar quyidagilar:

- eng muhim korporativ qarorlarda aktsiyadorlar huquqlari va rolini kengaytirish, mulkchilik va boshqaruva tuzilmalarini aniqlashtirish, shuningdek korporativ shaffoflikni oshirish orqali minoritar investorlar himoyasini kuchaytirish;

- ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish soliqlarini daromad solig'i bilan birlashtirish orqali soliqqa tortishni soddalashtirish;

- xavfga asoslangan bojxona nazorati mexanizmini joriy etish orqali xalqaro savdoni soddalashtirish, shuningdek, import hujjatlariga talablarni engillashtirish;

- ixtiyoriy mediatsiya to`g'risidagi qonunni qabul qilish orqali shartnomalar ijrosini soddalashtirish, shuningdek, taraflarni nizolarni mediatsiya orqali hal qilishga undash uchun moliyaviy rag`batlar yaratish.

Mintaqaning investitsion jozibadorligi – davlat, jamoatchilik, qonunchilik, siyosiy, ijtimoiy rivojanishning iqtisodiy va moliyaviy ko`rsatkichlari bilan belgilanadigan ajralmas ko`rsatkichdir. Investitsion jozibadorlik jismoniy, moliyaviy, intellektual va insoniy kapitalning mamlakat ichkarisida yoki undan tashqarida harakatlanish taraektoriyasini aniqlaydi. Mintaqaning investitsion jozibadorligi strukturasi ijtimoiy-iqtisodiy ob`ektning murakkab tavsifida turli xil parametrlar bo`yicha namoyon bo`ladi, bu investorga investitsiyalarning ahamiyatini ko`rsatadi. Jozibadorlikni baholash ko`rsatkichlari investitsiya maqsadlari va investitsiya ob`ekti bilan belgilanadi.

Investitsion jozibadorlik samaradorligini va havfini tavsiflovchi ko`rsatkichlar quyidagilarda namoyon bo`ladi: ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, ishlab chiqarish, tabiiyqilim va ekologik holat. Globallashuv sharoitida hududlarning

investitsion jozibadorligini baholashning o`ziga hosligi hali to`liq o`rganilmagan. Bu sohada olib borilayotgan tadqiqtolar hududlar iqtisodiyotidagi investitsion jozibadorlikni baholash muammolarini mavjudligini ko`rsatmoqda. Bu esa mamlakatimizdagi mavjud qonunchilik normasi hududlarning investitsion jozibadorligini baholashda o`ziga xos usulini belgilamaydi, shuning uchun so`ngi paytlarda investitsion jozibadorlik ko`rsatkichlarini hisoblash uchun turli usullar tez-tez takrorlanib paydo bo`lmoqda.

Ba`zi iqtisodchilarning fikricha, hududlarning investitsion jozibadorligi – kapital qo`yilmalar daromadlari darajasida belgilanadi. Bunday yondashuvdan foydalanish tor doirada tavsiflanadi, chunki etarli natijalarga erishish uchun investitsiyalar bir xil darajadagi xavf bilan amalga oshirilishi kerak, bu esa deyarli mumkin emas. Investitsiyalar xajmini tavsiflash, ularning strukturasini gorizontal va vertikal taxlil qilish asosida investitsion jozibadorlikni aniqlash uchun yondashuv mavjud. Natijada mintaqadagi vaziyat xaqida xulosa kelib chikadi. Ushbu yondashuvning asosiy kamchiliklaridan biri bu investitsion jarayonni yuzaki baholanishida. Yagona investitsiya tavsifi investitsiya sohasining xaqiqiy holatini ko`rsatmaydi, ular mintaqaning ichki imkoniyatlarini va istiqbollarini aks ettirmaydi.

Mintaqaviy darajadagi investitsion jozibadorlikni baholash uchun quyidagi mezonlardan foydalanish tavsiya etiladi:

- mintaqaning iqtisodiy rivojlanish darajasi;
- mintaqada investitsiya infratuzilmasi darajasi;
- mitaqaning demografik hususiyatlari;
- bozor munosabatlarining rivojlanish darajasi;
- mintaqadagi investitsion faoliyatni xavfsizligi.

Mintaqaning investitsion jozibadorligini aniq baholash uchun yuqoridaq mezonidan foydalangan holda quyidagi algoritmni bir indikatorga kamaytirilishi kerak:

- birinchi bosqich – salohiyatli investitsiya ob`ektlariga qo`yilgan barcha taqiq va cheklowlarni tahlil qilish;

- ikkinchi bosqich – ushbu ko`rsatkichlarni baholash.

Cheklovlar sifatida quyidagilar mavjud: investitsiyalarni mutlak qaytarish, pul mablaglarini jaib kilish, investitsiyalar va kreditlash muddati, hamda minimal daromad.

Ikkinci bosqichda, ruyxat tuzilgandan so`ng, hududlarni investitsion jozibadorlik darajasining pasayishi darajasiga ko`ra baholash tavsiya etiladi. [2] Ijtimoiy-siyosiy, ekologik va psixologik xususiyatlarning har biri investitsion jozibadorlikni belgilovchi yondashuvni eng katta taqsimotini

oladi. Bu yo`nalishda baholash metodologiyasi muayyan ko`rsatkichlarning o`ziga xos majmuini tashkil etadigan investitsiya muhitining ishonchli ajralmas indikatoridan foydalanishni o`z ichiga oladi. Bu usul Londonning "EUROMONEY" moliyaviy jurnalida qo`llaniladi u standart o`lchov bo`yicha o`lchangan ishonchlilikning ajralmas ko`rsatkichidan foydalanadi.

Ishlatiladigan integral ishonchlilik indeksi "EUROMONEY"da 9 xil ko`rsatkichni o`z ichiga oladi: iqtisodiy samaradorlik, siyosiy xavf, karz majburiyatini bajarish; kreditga layoqatlichkeit; bank kreditining mavjudligi; favqulotda vaziyatlarning qisqa muddatli va o`zoq muddatli moliyalashtirilishini mavjudligi.[3] Bu ko`rsatkichlarning qiymati ekspertlar tomonidan hisoblash yoki tahlil qilish yo`li bilan belgilanadi. Ular 10 ballik o`lchov bo`yicha baholanadi va keyin bir yoki bir nechta indikatorning ahamiyati va uning yakuniy bahosiga hissa qo`shishi kerak. Investitsiya iqlimining holatini baholash uchun integral indikator (K) ma`lum ko`rsatkichlar qiyatlarining o`rtacha og`irligi hisoblanagan arifmetik qiymat sifatida hisoblanadi.

$$K = \frac{K_1 l_1 + K_2 l_2 + \dots + K_n l_n}{\sum_{i=1}^n l_i} \quad (1)$$

K_1, K_2, \dots, K_n - xususiy ko`rsatkichlar, ya`ni moliyaviy, iqtisodiy, siyosiy l_1, l_2, \dots, l_n xususiy ko`rsatkichlarning nisbati.

K ning qiymati o dan 10 gacha bo`lgan oraliqda bo`ladi. Investitsiya muhitining ishonchliligi integral ko`rsatkichining qiymati qanchalik yuqori bo`lsa, mintaqaning investitsion muhi shunchalik qulay bo`ladi va aksincha qanchalik past bo`lsa shunchalik noqulay bo`ladi.

- Ushbu yondashuv bir nechta afzallikkarga ega:

bu kelajakda investitsiyalarni joylashtirish uchun, ularning investitsion jozibadorligini amalga oshirish darajasini aniqlashda ishtirokchilarning aksariyatini statistik usullar bilan baholash;

- olingan natijalarning ishonchliligini oqlash imkoniyatida, ko`rib chiqilayotgan mezonlar orasidagi korrelyatsiya munosabatlarining yaqinlik darajasi mezonini qo`llash xisoblanadi.

Biroq bu yondashuvda ayrim kamchiliklar mavjud bo`lib, ularning asosiy qismi investitsion jozibadorlikning asosiy belgilarini aniqlash usulini "shaffofligini" etishmasligida ya`ni tarkibiy ko`rsatkichlarni baholashning aniqligi va baholangan xususiyatlarning noaniqligidadir. Quyidagi yondashuvni qo`llab-quvvatlovchilar

ko`plab omillarni tahlil qilishadi, biroq bu holatda mintaqaning investitsion jozibadorligi ikkita harakterga bog'liq bo`lgan umumiy ko`rsatkich sifatida qaraladi: tahminiy investitsiya va investitsiya xavfi.

Mintaqaning umumiy salohiyati ularning fikriga ko`ra xom-ashyo, ishlab chiqarish, iste'mol, infratuzilma, innovatsiya, mehnat, institutsional va moliyaviy ko`rsatkichlarni o`z ichiga oladi. Ushbu yondashuvning asosiy afzalligi uning holisonaligidadir ya`ni investitsion salohiyatni va investitsion tavakkalchiliklarni belgilovchi omillarning ahamiyatida; metodologiya jahon amaliyotida umum qabul qilgan monitoring va baholash tizimini o`zida mujassamlashtirgan.

SHunga qaramay uslubiyotda bir qator kamchiliklar mavjud: investitsion jozibadorlik va investitsion faoliyat o`rtasida o`zarbo`g'liklik yo`qligida; ekspert hulosasining sub`ektivligida, investitsion salohiyat va havflarni integral ko`rsatkichga aylantirganda baholash usullarining aniq emasligida namoyon bo`ladi. Investitsiya salohiyati moliyaviy, siyosiy, ijtimoiy, ekologik va qonunchilikning ayrim turlariga asoslangan holda mintaqaning investitsion jozibadorligini belgilovchi yondashuvda ham keng qo`llaniladi. Ushbu usulda salohiyat va xavflarning integral ko`rsatkichlari ma`lum qiyatlarining o`rtacha ko`rsatkichlari bo`yicha hisoblanadi.

Dastlab mintaqadagi investitsion muhitning integral xususiyatlarini hisoblashda, barcha statistik ko`rsatkichlar corelyatsiya va regression tahlillari asosida guruhlarga birlashtirilgan. Har bir guruhda asosiy ko`rsatkichlar aniqlanadi.

Mintaqada investitsion muhitni hisoblash[5] natijasida olingan integral baholash mintaqaning integral reytingini belgilashga hissa qo`shadi. Professor T.M. Smaglukova o`zining tadqiqotlarida investitsion jozibadorlikni baholashning quyidagi uslubini taklif qiladi. Bu model iqtisodiy va ekologik xavf jihatlarini o`z ichiga oladi:[4]

$$K = k_1 * (1 - k_2) \quad (2)$$

bu erda

k_1 -hududning investitsion jozibadorligi,

k_2 - iqtisodiy tarkibiy qismi,

k_2 - har bir birlik uchun xavf komponenti hisoblanadi.

Iqtisodiy komponent bu investitsion tushumlarning investitsion mablag'larga nisbatidir:

$$k_1 = \frac{(YAHM(1-D)(1-T)-I)}{I}, \quad (3)$$

Bunda: YAHM - yalpi hududiy mahsulot;

D - byudjet tanqisligi, (davlat byudjeti kamomadining YAHMga nisbati); T - o`rtacha

soliq stavkasi; I-investitsiyalarning miqdori.
Xavf komponenti quyidagi formula bo'yicha hisoblanganda jami
xavf darajasini baholash uchun zarur:

$$k_2 = \frac{\sum_{i=1}^n P_i * j_i}{\sum_{i=1}^n} \quad (4)$$

Bunda: n - ko'rsatkichlar soni;
Pi - ko'rsatkich harakteristikasi;
ji - ko'rsatkich og'irligi.

Investitsiyalarni jalb qilish juda ko'p omillarga: xom-ashyo, sanoat, innovatsiya, siyosiy, ijtimoiy, infratizilmaviy, investitsiyaviy va iste` molchilarga bog'liq. Har bir omil investitsion jozibadorlikka ta'sir ko'rsatadigan bir qator ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi. Investitsion jozibadorlik ko'rsatkichlarining qiymatiga qarab, hududlar quyidagicha tavsiflanadi:

1. $K > 0,4$ - yuqori investitsion jozibadorlik;
2. $0,2 < K < 0,4$ - o`rtacha ko'rsatkichdagi yuqori investitsion jozibadorlik;
3. $0,1 < K < 0,2$ - o`rtacha investitsion jozibadorlik;
4. $0,05 < K < 0,1$ - o`rtacha ko'rsatkichdan past investitsion jozibadorlik;

5. $K < 0,05$ - past investitsion jozibadorlik.
Ushbu uslubning afzalligi mamlakatning turli hududlaridagi investitsion jozibadorlinni taqqoslash imkoniyati borligidadir. Uning qo'llanilishi tadqiqotchilar tomonidan ko'rib chiqilayotgan parametrlearning sonini o'zgartirishga imkon beradi. Mintaqaning investitsion jozibadorligini baholash uchun ko'plab usullar mavjud. Ishonchli global ko'rsatkichidan foydalanish, gorizontal va vertikal ravishda investitsiyalar strukturasini tahlil qilish, ularning har birining o'ziga xos afzalliklari va kamchiliklari mavjud bo`lgan ko'rsatkichlarni baholash hamda mintaqaning investitsion jozibadorligini bir yoki

bir necha darajada baholashga imkon beradi.

Bizning fikrimizcha, muayyan mintaqaning investitsion jozibadorligini baholash uchun dinamikaning makroiqtisodiy ko`rsatkichlari va xususiy ko`rsatkichlarini hisoblash maqsadga muvofiq bo'ladi. SHu bilan birga, mintaqaning investitsion jozibadorligini baholash har qanday tadqiqotchi tomonidan ko`rib chiqilishi mumkin bo`lgan bir qator muammolarni o`z ichiga oladi.

Investorlar va boshqa mafaatdor tomonlar tomonidan mintaqalarning investitsion jozibadorligini baholashda katta miqdordagi muhim usullar va ayrim hollarda ularning rivojlanishining etishmasligini amaliyatda ko'rish mumkin.

Baholashdagi yondashuv va usullarni tahlil qilishda oshirish orqali bir qator muammolarni aniqlashi mumkin:

- soliq tizimining beqarorligi;
- xodimlar malakasining pastligi
- korruptsiya xavfi;
- salbiy investitsiya imidji;
- axborotni qo'llab-quvvatlash yo`qligi;
- baholash natijalarini rasmiylashtirish yoki miqdorini aniqlash muammolari;
- investitsion jozibadorlik kontseptsiyasini talqin qilishda nomuvofiqliklar;
- investitsiyalarning keng tarqalishi darajasini belgilovchi turli xil ko'rsatkichlar majmuida;
- mintaqalarning investitsion jozibadorligini kapital qo'yilmalar hajmining dinamikasiga solishtirish yo`qligida.

SHuning uchun mintaqalar investitsiya jarayonini tashkil etishda katta sayharakatlarni amalga oshirish kerak. YUqorida keltirilgan barcha barcha muammolarni hisobga olgan holda hududlarning investitsion jozibadorligini baholash mintaqalar va mamlakatning investitsion jozibadorligini oshirishning samarali usullarini ishlab chiqishda o`zining ijobiy samarasini beradi.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАВИЁТЛАР:

1. 2019 yil 17 yanvardagi "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo`nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi
2. Бакитжанов А.Р., Филин С.У. Инвестиционная привлекательность региона: методические подходы и оценка // Инвестиции в России. – 2011. – № 5. – С. 11–12.
3. Гусева К.У. Ранжирование субъектов по степени благоприятности инвестиционного климата // Вопросы экономики. – 2012. – № 6. – С. 90–93.
4. Смаглюкова Т.М. Методика оценки инвестиционной привлекательности региона // Экономические науки. – 2010. – № 4. – С. 117–119.
5. www.doingbusiness.org (Doing business Training for reform Economy profile Uzbekistan-2018 y)